
Monetárny systém voľného
trhu a Predstieranie
vedomostí
(Excerpt knihy)

F. A. Hayek

Kniha F. A. Hayeka Monetárny systém voľného trhu a Predstieranie vedomostí je veľmi dobrým úvodom do práce ekonóma a držiteľa „Nobelovej ceny za ekonómiu“ Friedricha Augusta von Hayeka. Ako už názov napovedá, táto kniha má dve časti, ktoré sa napriek zdanlivej odlišnosti veľmi dobre dopĺňajú. V časti Monetárny systém voľného trhu Hayek priamo hovorí o tom, že centrálné banky nikdy nemôžu priniesť kvalitné peniaze a že podobne ako v iných sférach, aj tu môže byť riešením len trh.

V časti Predstieranie vedomostí F. A. Hayek píše o tom, ako mainstreamová ekonómia zneužíva matematické metódy, ktoré jej majú priniesť punc vedeckosti. V skutočnosti ide však o opak vedeckosti, keďže nejde o skutočné, ale len o predstierané vedomosti. Sociálne vedy a trh totiž nie je možné skúmať rovnakými prostriedkami ako fyzikálne vedy a popieranie tohto faktu môže viesť k ďalekosiahlym ničivým dôsledkom v realite. Kniha F. A. Hayeka Monetárny systém voľného trhu a Predstieranie vedomostí tak ponúka veľmi presvedčivé argumenty proti centrálnemu plánovaniu a v prospech trhu.

„Právo na rovnosť materiálnej pozície môže byť naplnené len vládou s totalitnými právomocami.“

F. A. Hayek

Monetárny systém voľného trhu

Ak sa niekedy vrátíme k poctivým peniazom, tieto peniaze nebudú pochádzať od vlády, ale od súkromného sektoru. Dôvodom je nielen to, že vydávanie peňazí je

extrémne lukratívne, ale aj to, že emitent peňazí musí podliehať disciplíne, ktorej vláda nikdy nepodliehala a ani podliehať nemôže. Na súkromnom trhu sa však môžu presadiť len tie peniaze, ktoré verejnosti poskytnú lepšie

úžitok ako akékoľvek iné peniaze.

Vláda má však prostredníctvom centrálného vydávania peňazí moc veľmi rýchlo a zásadne zvýšiť objem peňazí v obehu, aby napravila všetky možné druhy ekonomických „nedostatkov,“ najmä vysokú nezamestnanosť. No nanešťastie, takéto riešenia sú účinné len z krátkodobého hľadiska. Práve toto zvýšenie objemu peňazí, ktoré v krátkom čase znížilo nezamestnanosť, sa totiž z dlhodobého hľadiska stane dôvodom ďaleko väčšej nezamestnanosti. No ktorého politika by už len zaujímalo dlhodobé hľadisko, ak si v krátkej dobe kúpi voličskú podporu? Na druhej strane, však súkromník vydávajúcí peniaze bez monopolných privilégií vlády môže zostať na trhu len vtedy, ak ľuďom skutočne poskytuje stabilnú menu, ktorú od neho požadujú.

Pri súkromne vydávaných peniazoch zrejme budú existovať dva druhy konkurencie - jedna z nich sa môže týkať výberu optimálneho štandardu pri súkromnej mene a druhá výberu inštitúcií, ktoré získajú dostatočnú dôveru, aby v rámci tohto štandardu mohli peniaze vydávať.

Ak by dnes boli odstránené všetky prekážky, ktoré bránia vytvoreniu súkromnej meny, ľudia by sa zrejme uchýlili k jedinej komodite, ktorú poznajú a ktorej rozumejú, a tou je zlato. No to však neznamená, že by tento štandard vydržal, keďže následná konkurencia by mohla prispieť k vzniku štandardov, ktoré môžu byť pre potreby ľudí oveľa efektívnejšie ako zlato.

Tento predpoklad poukazuje na jeden zaujímavý fakt, na ktorý sa často pri vládnom monopolizovaní peňazí zabúda. Vláda nás totiž nepripravila len o dobré peniaze, ale najmä o proces hľadania toho, ako vlastne dobré peniaze majú vyzeráť. Dnes teda ani presne nevieme, aké vlastnosti by mali mať dobré peniaze, keďže počas posledných dvoch tisícročí monopolizovania vydávania peňazí vládami nikdy súkromný sektor

nemohol s peniazmi experimentovať dostatočne na to, aby prišiel na to, čo by vlastne mali predstavovať tie najlepšie peniaze.

Súkromné vydávanie peňazí je však skutočne jediným spôsobom, ako tieto „najlepšie“ peniaze získať. Je totiž prakticky vylúčené, že akákoľvek dnešná demokratická vláda, od ktorej môže každá malá záujmová skupina žiadať výhody pre seba, by hoci aj pri obmedzení zákonom mohla poskytnúť dobré peniaze. Dnes preto máme len dve možnosti - pokračovanie v zrýchľujúcej a otvorenej inflácii, ktorá je absolútne deštruktívna pre ekonomický systém a fungovanie trhu, alebo druhá alternatíva, ktorá je ešte horšia, no, žiaľ, ešte pravdepodobnejšia - vláda síce bude pokračovať v inflácii, ale bude sa snažiť potlačiť otvorené účinky tejto inflácie cenovými kontrolami, čo ešte zásadnejšie posilní vládne riadenie ekonomiky.

Súkromné peniaze preto nie sú len otázkou poskytnutia lepších peňazí samých o sebe, ale tiež o odvrátení postupného úpadku k totalitnému plánovaciemu systému, ktorý,

minimálne v tejto krajine (USA) nepríde preto, že ho niekto chce zaviesť, ale príde krok za krokom v snahe potlačiť prebiehajúce účinky inflácie.

Kiežby súkromné peniaze mohli prísť v budúcnosti a mohli by sme čakať. Ako raz vyhlásil jeden recenzent Hayekovej knihy:

„Nuž, pred tristo rokmi by nikto neveril, že by sa vláda niekedy mohla vzdať kontroly nad náboženstvom, takže snád' o tristo rokov zistíme, že vláda bude pripravená vzdať sa kontroly nad peniazmi.“

No my toľko času nemáme. Dnes čelíme možnosti najnepríjemnejšieho politického vývoja, ktorý je prevažne výsledkom ekonomickej politiky, s ktorou sme už teraz zašli veľmi ďaleko.

Dat' však peniaze do rúk vlády, ktorá je inštitúciou chránenou voči konkurencii a ktorá nás môže prinútiť používať tieto peniaze a do rúk inštitúcie, ktorá je predmetom neprestajného politického tlaku, nám nikdy neprinesie dobré peniaze. Ak by však bolo kapitalistom umožnené vytvoriť peniaze, ktoré sami potrebujú, konkurenčný systém by už dávno prekonal zásadné fluktuácie v ekonomických aktivitách a dlhodobé obdobia depresií. Dnes sme však boli oficiálnou monetárnou politikou privedení do situácie, ktorá priniesla takú obrovskú neefektívnosť v prerozdeľovaní zdrojov, že nemôžeme dúfať v rýchly únik od súčasných problémov ani vtedy, ak by sme prijali nový monetárny systém.

Predstieranie vedomostí

Nedávne vytvorenie „Nobelovej ceny za ekonómiu“ (oficiálne „Cena Švédskej ríšskej banky za ekonomické vedy na pamiatku Alfreda Nobela“) je významným krokom k názoru verejnosti, že ekonómia má podobnú prestíž a postavenie ako fyzikálne vedy. Na druhej strane sa však dnes svet obracia na ekonómov, aby vyriešili problémy zrýchľujúcej sa inflácie, ktoré priniesli presne tie politiky, ktoré väčšina ekonómov odporúčala a dokonca povzbudovala vlády, aby ich používali.

Toto zlyhanie ekonómov je úzko prepojené s ich snahou čo najvernejšie napodobovať procedúry brilantných vedcov fyzikálnych vied, čo však v sfére ekonómie môže priamo viesť k chybám. Tento „vedecký“ prístup je však:

„rozhodne nevedecký v pravom zmysle tohto slova, keďže zahŕňa mechanické a nekritické používanie zvykov myslenia do sfér odlišných od tých, v ktorých boli vytvorené.“

Niektoré z najväznejších chýb ekonomickej politiky dneška sú priamym dôsledkom tohto vedeckého omylu. Jednou z najznámejších teórií založených na tomto omyle je to, že existuje jednoduchá pozitívna korelácia medzi celkovou zamestnanosťou a agregátnym dopytom po tovaroch a službách, čo vedie k viere, že dokážeme trvalo zabezpečiť plnú zamestnanosť udržiavaním celkových peňažných výdavkov na vhodnej úrovni.

No na rozdiel od fyzikálnych vied, ekonómia a iné disciplíny, ktoré narábajú s komplexnými fenoménmi, neumožňujú získanie všetkých kvantitatívnych dát o skúmaných udalostiach a získané dáta tak nemusia zahŕňať tie, ktoré sú dôležité. Vo fyzikálnych vedách za zvyčajne z rozumného dôvodu predpokladá, že akýkoľvek dôležitý faktor, ktorý ovplyvňuje skúmané udalosti, bude sám o sebe priamo pozorovateľný a merateľný. No pri študovaní takého komplexného fenoménu akým je trh, ktorý závisí od konania mnohých jednotlivcov, budú všetky faktory ovplyvňujúce konečný výsledok len ťažko niekedy plne známe a kvantifikovateľné. V sociálnych vedách je preto často za dôležité považované to, čo je prístupné meraniu. Tento prístup niekedy zachádza tak ďaleko, že sa od ekonómov vyžaduje, aby ich teórie boli formulované tak, aby odkazovali len na merateľné hodnoty.

Je ťažké poprieť, že takáto požiadavka dosť arbitrárne obmedzuje fakty, ktoré môžu byť považované za možné dôvody udalostí, ktoré sa dejú v reálnom svete. V skutočnosti však poznáme veľmi veľké množstvo faktov, ktoré nemôžeme merať a o ktorých máme len veľmi nepresné a všeobecné informácie. No tieto fakty sú často odmietané len pre tento dôvod, keďže nespĺňajú to, čo je považované za „vedecké“ dôkazy a mainstreamoví ekonómovia následne konajú na základe fikcie, že len tie faktory, ktoré dokážu merať, sú ako jediné relevantné. Na základe tohto prístupu následne môžu existovať lepšie „vedecké“ dôkazy pre nesprávnu teóriu, ako dôkazy pre správnu teóriu, keďže tieto dôkazy nie sú

kvantifikovateľné.

Prečo by teda mali ekonómovia obhajovať ignoranciu tých faktov, pri ktorých by vo fyzikálnych teóriách vedci očakávali presné informácie? Na rozdiel od fyzikálnych vied sa sociálne vedy, podobne ako biológia, zaoberajú štruktúrami nevyhnutnej komplexity, teda štruktúrami, ktorých charakteristické vlastnosti môžu byť preukázané len modelmi založenými na relatívne veľkom množstve premenných. Napríklad konkurencia je proces, ktorý prinesie určité výsledky len vtedy, keď je založená na pomerne veľkom množstve konajúcich osôb.

Musíme preto rozlišovať medzi tzv. „fenoménom neorganizovanej komplexnosti“ a tzv. „fenoménom organizovanej komplexnosti,“ s akým sa stretávame v sociálnych vedách. Organizovaná komplexnosť znamená, že jej štruktúra nezávisí len na vlastnostiach jej inividuálnych prvkov a ich relatívnej frekventovanosti, ale aj na spôsobe, akým sú tieto prvky vzájomne prepojené. Keď sa teda snažíme vysvetliť fungovanie takýchto štruktúr, nemôžeme nahradiť informácie o inividuálnych prvkoch štatistickými informáciami, ale musíme vyžadovať úplné informácie o každom prvku našej teórie, ak na základe nášho pozorovania chceme vykonať konkrétne predpovede ohľadom konkrétnych udalostí. Bez týchto špecifických informácií naše predpovede nikdy nebudú úplné.

Tieto informácie sú však rozptýlené medzi všetkými účastníkmi trhového procesu a ako také nikdy nemôžu byť úplne známe vedeckému pozorovateľovi a ani žiadnemu inému konkrétnemu človeku. Práve to je zdroj nadradenosti fungovania trhu a to je

dôvod, prečo v prípade, že trh nie je potláčaný mocou vlády, pravidelne nahrádza všetky ostatné spôsoby usporiadania spoločnosti.

Napriek tomu sa však ekonómovia a následne vlády neustále snažia vypočítať tie „správne“ úrovne cien, respektíve inflácie, ktorými dosiahnu

žiadané ciele, napríklad zníženie nezamestnanosti na žiadanú úroveň. Už niekdajší španielski scholastici zdôrazňovali, že tzv. „matematická cena“ závisí na toľkých mnohých špecifických okolnostiach, že táto cena nemohla byť nikdy známa človeku, len Bohu. Kiežby toto pochopili aj dnešní matematickí ekonómovia. Nie je preto prekvapivé, že takmer výlučný dôraz na kvantitatívne merateľné povrchné fenomény viedol k politikám, ktorých problémy, ktoré mali riešiť, ešte viac zosilnili.

Samozrejme, alternatívne teórie nám umožňujú vysvetľovať udalosti a vykonávať predpovede len do veľmi obmedzenej miery. No dopady politik oveľa ambicióznejších matematických teórií neboli veľmi šťastné a ako uvádza Hayek:

„(...) priznávam, že preferujem skutočné no neúplné vedomosti, aj keď nechávajú mnoho nevysvetleného a nepredpovedateľného, pred predstieraním presných vedomostí, ktoré budú pravdepodobne mylné.“

Uznanie, ktoré prináša domnelý súlad so zavedenými vedeckými štandardmi za zdanlivo jednoduché no nesprávne teórie môže, ako ukazuje súčasnosť, viesť k veľmi vážnym dôsledkom. Práve opatrenia na zvýšenie agregátneho dopytu, čo má podľa makroekonomickej teórie viesť k zníženiu nezamestnanosti, sa sami stali zdrojom veľmi rozsiahleho nesprávneho prerozdelenia zdrojov, čo má tendenciu nevyhnutne viesť k ďaleko vyššej nezamestnanosti. Dočasné zvýšenie dopytu spôsobeného nalievaním peňazí do obehu totiž nevyhnutne skončí, keď sa toto nalievanie peňazí do obehu zastaví alebo zníži. Rovnako tak následná vyššia zamestnanosť môže vydržať len dovtedy, kým prebieha spomínané nalievanie peňazí do obehu. Po nejakom čase tak táto umelá zamestnanosť môže byť udržiavaná len infláciou, ktorej výška by rýchlo viedla k rozpadu všetkých ekonomických aktivít.

Rozpor medzi tým, čo dnes verejnosť očakáva od „vedeckých“ ekonómov

a medzi tým, čo je skutočne v moci týchto ekonómov je tak veľmi vážnym problémom. Aj keby totiž všetci skutoční vedci okamžite uznali, aké obmedzené sú ich schopnosti riadiť ekonomické záležitosti, vždy by sa našiel niekto, kto či už úprimne, alebo neúprimne verejnosti sľúbi, že jej poskytne to, čo nie je v jeho moci. Rozoznať pravdivosť konfliktných teórií, ktoré sa označujú za vedecké je však nepochybne náročné pre odborníkov a obzvlášť pre laikov. Dobrým príkladom sú knihy ako napr. *Limity rastu*, ktoré získali obrovskú popularitu v médiách, no ohľadom ich následnej devastačnej kritiky sú médiá prakticky mlkve.

Ak teda človek nechce pri snahe zlepšiť spoločnosť narobiť viac zla ako dobra, musí sa naučiť, že pri sociálnych vedách, rovnako ako vo všetkých ostatných sférach nevyhnutnej komplexity, nemôže nikdy získať plné vedomosti, vďaka ktorým by dokázal spoľahlivo predpovedať a riadiť udalosti. Svoje obmedzené vedomosti preto

musí používať nie ako remeselník, ktorý tvaruje svoje dielo, ale ako záhradník, ktorý pre svoje kvety poskytne vhodné prostredie na to, aby mohli rásť.

„Opojenie úspechom“ fyzikálnych vied a následná snaha preniesť tento úspech do sféry sociálnych vied tak vedie k snahe, ako je často charakterizovaný komunizmus, zmeniť nielen prírodné, ale aj ľudské prostredie na riadenie ľudskej vôle. Rozpoznanie týchto neprekonateľných obmedzení vo vedomostiach by preto študentov spoločnosti malo viesť k pokore, ktorá by ich mala odradiť od napomáhaniu ľuďom, ktorí sa snažia riadiť spoločnosť. Tieto snahy totiž nevedú len k tyranii nad inými ľuďmi, ale môžu tiež viesť k zničeniu celej civilizácie, ktorú nevytvoril žiaden konkrétny mozog, ale ktorá narástla zo slobodných snáh miliónov jednotlivcov.